

Gordana Đerić,

Institut za evropske studije, Beograd

SA GRANICA PROSVETITELJSTVA I ROMANTIZMA: ZAČECI KULTURNOG TRANSFERA IZ VIZURE RADA VUKA STEF. KARADŽIĆA*

Apstrakt: U ovom tekstu istražujemo uticaje dveju suprotstavljenih koncepcija u istoriji ideja i kulturnoj istoriji – diskursa dualnih percepcija prosvetiteljske paradigme s jedne strane i, s druge strane, romantičarske zainteresovanosti za narodne tradicije i sve udaljeno od centara prosvetćenosti – na ocenu ličnosti i dela Vuka Stef. Karadžića u prvoj polovini 19. veka. Ove uticaje sagledavamo u perspektivi otvorenosti za transfer kulturnog nasleđa s rubova tadašnje Evrope u njene kulturne centre i na materijalu koji je dokumentarističkog i epistolarnog karaktera.

Ključne reči: prosvetiteljstvo, romantizam, kulturni transfer, Vuk Stef. Karadžić

Istorija ne samo misli nego i svesti, mnjenja, delovanja, morala, politike, estetike, u znatnoj meri je istorija dominantnih modela. (...) Ovi modeli redovno započinju tako što oslobađaju ljude od grešaka, konfuzije, od nekog nerazumljivog sveta koji pokušavaju da objasne sredstvima koje model pruža; ali ti modeli, ne uspevajući da objasne celinu iskustva, gotovo redovno završavaju tako što porobljuju te iste ljude. Oni započinju kao oslobodioci, a završavaju u nekoj vrsti despotizma.¹

Isaija Berlin

Čuvena predavanja o korenima romantizma Isaija Berlin zaključuje tvrdnjom da su liberalizam, tolerancija, obzirnost i uvažavanje nesa- vršenosti života osnovni i neplanirani rezultati romantičarskog pokreta u Evropi.² Ovaj, po mnogima neočekivan zaključak – iz perspektive prijema srpske usmene poezije i njenog glavnog zapisivača i promotera, Vuka Stef. Karadžića, u evropskim intelektualnim krugovima toga doba – daje

* Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu “Kulturni transfer Evropa – Srbija od 19. do 21. Veka” koji finansira Fond za nauku Republike Srbije u okviru programa *Ideje*.

1 Isaija Berlin, *Koreni romantizma* (Beograd: Službeni glasnik, 2006), 18–19.

2 Isaija Berlin, op. cit., 155.

za pravo Isaiji Berlinu i zavređuje dalje razmatranje. Kako, uostalom, do otvorenosti i pojačanim razumevanjem za različite kulturne istorije, i različite uslove i puteve razvoja, objasniti odnos Leopolda Rankea ili Jakoba Grima prema Vuku Stef. Karadžiću i njegovom radu?

Ovde ćemo, na bazi dokumentarne i epistolarne građe Vuka Stef. Karadžića, kao i pisanja o njemu, pokazati preplet idejnih uticaja vladajuće prosvetiteljske kategorizacije i romantičarskog oduševljenja za sve narodno, udaljeno i nepoznato, čime će, bar u najužim književnim krugovima u ranom 19. veku, biti delimično ublažene „večne prosvetiteljske istine i vrednosti“. Govoreći o njima govorimo o vladavini i afirmaciji univerzalističkih kategorija u Evropi, koja je u ranom novom veku, mereno iz perspektive dostignutih standarda zapadnog dela kontinenta, grubo podeljena na prosvetenu i neprosvetenu, civilizovanu i varvarsku, industrijsku i zemljoradničku. Podele o kojima je reč bile su posledica dominantne simboličke geografije evropskog kontinenta, to jest očekivani proizvod zapadnog „pokoravanja maštom“ i mentalnog mapiranja ostatka kontinenta,³ mada, prema nekolicini parametara, one su rezultat neravnomernog razvoja, različitih nasleđa i faktičkog stanja stvari toga doba. Ukratko, govorimo o Evropi i vremenu u kome je ona simbolički mapirana na dva, po svemu, suprotna pola, i Evropi čiji se narodi slabo poznaju ili se ne poznaju uopšte, koji imaju različite kulturne tradicije i istorije i, posledično, čiji se istočni i zapadni deo, u razvojnom smislu, razlikuju jedan od drugog.

“Krećemo li se od severozapada ka jugu i ka istoku, opada broj gradova i njihova prosečna veličina, zemljoradnja je sve arhaičnija, sela i njihovi stanovnici sve siromašniji, pada opšti civilizacijski nivo.”⁴

3 Podstaknuta *orijentalizmom* – uticajnom teorijom Edvarda Saída o proizvođenju znanja o Orijentu, krivotvorenju znanja o islamu i pokoravanju Orijetna tim „znanjem“ (1977), devedesetih godina prošlog veka nastaje škola mišljenja koja iz slične vizure, kritikom reprodukcije negativnih stereotipa i mentalnih mapa o Balkanu tokom vremena, govori o proizvođenju Balkana (*balkanizmu*). Videti: Milica Bakić-Hayden and Robert Hayden, “Orientalist Variations on the Theme ‘Balkans’: Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics”, *Slavic Review*, Vol. 51, No. 1 (1992), 1–15; Milica Bakic-Hayden, “Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia”, *Slavic Review*, Vol. 54, No. 4 (Winter 1995), 917–931; Kathryn Fleming, “Orijentalizam, Balkan i balkanska istoriografija”, *Filozofija i društvo*, No. 18 (2001), 11–32; Vesna Goldsworthy, *Inventing Ruritania. The Imperialism of the Imagination* (New Haven and London: Yale University Press, 1998); Marija Todorova, *Imaginarni Balkan* (Beograd: Biblioteka XX vek, 1999).

4 Kryzstof Pomian, *Evropa a její národy. Ve znamení jednoty i různosti* (Praha: Mladá fronta, 2001), 152.

Vuk Stefanović Karadžić (1787–1864)

U vrednosnom, simboličkom modelovanju kroz vreme, tipska uopštavanja o dva suprotna evropska pola produbljivana su u skoro beskonačan niz dualnih predstava i uverenja o Zapadu i Istoku, razvijenosti i nerazvijenosti, progresivnosti i nazadnjaštvu, pismenosti i nepismenosti, uređenosti i neuređenosti, to jest postojanih slika o organizovanosti, sigurnosti i čistoti Zapada nasuprot neorganizovanosti, divljaštvu i prljavštini evropskog istoka.⁵ Reke stereotipa o različitoj ili podeljenoj Evropi, koji imaju dugu tradiciju instrumentalizacije, jačanja i slabljenja u zavisnosti od političkih

---

5 O fenomenologiji stereotipnog predstavljanja: Klaus Rot, *Slike u glavama* (Beograd: Biblioteka XX vek, 2000); Gordana Đerić, "Stereotip i studije o

potreba, u ranom 19. veku već su stabilan sistem uopštavanja kulturnog razvoja i, najvažnije, uokvirenja javnog diskursa, nezavisno od toga da li te predstave dolaze iz evropskih „centara“ ili od učenih pojedinaca sa nje-
ne „periferije“. Ipak, u okvirima uobičajenih saznavnih i mentalnih mapa tog perioda, tipskog orijentisanja i kategorisanja, ili nasuprot njemu, jav-
ljaju se i drugačiji pogledi koji će s vremenom prerasti u pokret, ili „duh
vremena“, poznat kao *romantičarski* ili *nacional-romantičarski*.⁶

„Nešto se dogodilo. Kada pitamo šta, kaže nam se da je došlo do velikog preokreta ka emocionalizmu, da je došlo do iznenadne zainteresovanosti za primitivno i udaljeno – udaljeno u vremenu i udaljeno u prostoru – da je došlo do provale neobuzdane želje za konačnim.“⁷

Simetrična, manihejska konstrukcija evropske slike dovodena je u pitanje i ranije, pre romantizma; misao o postojanju univerzalnih istina i jedinstvenih merila u umetnostima i znanju udaljavala se od svojih izvora, čak i kod tipičnih predstavnika prosvete, kakav je Monteskeje, koji je tvrdio da *ljudi nisu svuda isti* i da različite okolnosti stvaraju različita sredstva za doseganje slobode, kulturnog progressa ili pravde.⁸ To, međutim, nije promenilo glavni tok mišljenja, sklon stvaranju slikovitih, crno-belih albuma i preglednih fioka, pa će tipska uopštavanja, koja ne jenjavaju uprkos protoku vremena, i binarni prosvetiteljski okvir ostati neupitni u 19. veku, kada se evropska javnost uporedo otvara i za specifične puteve razvoja ljudi s „periferije“,⁹ zahvaljujući ponajviše nemačkim piscima, filozofima i filolozima, opštoj književnoj modi koja je iznedrila niz kulturnih posrednika i prevodilaca, kao i „neobičnom duhu“ koji je ovladao tadašnjom Evropom, kako je o kontekstu nastanka romantizma govorio Isaija Berlin.

Iz današnje perspektive, sve to je uticalo na radikalnu transformaciju ne samo mišljenja u tadašnjoj Evropi, nego i naroda sa njenog istoka. U daljem izlaganju pokušaćemo da pokažemo načine na koje su i Vuk Stef. Karadžić, i Jernej Kopitar, jednako kao i Gete, Ranke ili Jakob Grim, usred

Balkanu”, *Antropologija. Časopis centra za etnološka i antropološka istraživanja*, No. 9 (2009), 11–26.

6 Opširnije: Gordana Đerić, „Evropsko-prosvetiteljski i nacional-romantičarski izvori kulturnog pamćenja: refleksije u savremenim raspravama”, *Filozofija i društvo*, No. 2 (2006), 77–91.

7 Berlin, *Ibid.*, 29.

8 Berlin, *Ibid.*, 46.

9 O promeni evropskih stavova u odnosu na do tada neizdiferenciranu kategoriju „otomanskih hrišćana“ usled njihovih sve snažnijih težnji ka političkom suverenitetu, videti: Marija Todorova, *Imaginarni Balkan* (Beograd: Biblioteka XX vek, 1999), 113–158.

Johan Wolfgang Gete (1749–1832)

Jakob Grim (1785–1863)

romantičarskog pokreta, ili na njegovom vrhuncu, podrazumevali prosvetiteljske klasifikacije, retko ih dovodeći u pitanje, i posredno naznačiti zašto je i kako esencijalistička polarizacija koju je iznedrio period koji nazivamo prosvetiteljskim, prisutna sve do danas u mentalnom orijentisanju.¹⁰ Naglasak je na naporednosti u vremenskoj perspektivi i, neretko, komplementarnosti romantičarskih premisa s prosvetiteljskom standardizacijom, umesto na njihovoj uzajamnoj isključivosti kako se obično izučavaju.

Kulturni posrednici i dvostruki pripadnici romantičarske prolazne mode

U procesu transfera usmenog ili narodnog stvaralašta u evropske zemlje pionirsku ulogu imao je Alberto Fortis (1741 –1803), italijanski naučnik, prirodnjak, etnograf i putopisac koji će sa svojih putovanja po Dalmaciji, Primorju i Istri, pored etno-geografskih i istorijskih zapažanja o stanovništvu, u svojim delima *Rasprava i razmatranja o ostrvu Cresu i Lošinj* (1771) i *Put po Dalmaciji* (1774) pred evropsku publiku doneti i pesme Mor-

---

10 Leri Vulf najviše doprinosi filozofsko-istorijskoj dekonstrukciji vrednosne dihotomije unutar Evrope, njenim vezivanjem za osobenosti prosvetiteljskog perioda i pomeranjem „varvarskog“ pola sa geografskog severa na geografski istok Evrope. Videti više: Larry Wolff, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* (Stanford: Stanford University Press, 1994). U tom kontekstu videti i “Predgovor drugom izdanju na srpskom jeziku” *Imaginarnog Balkana* Marije Todorove (Beograd: Biblioteka XX vek, 2006).

laka (Vlaha, Morovlaha) kako je nazivao ljude slovenskog porekla u dalmatinskom zaleđu. Među njima bile su verzije pesama o Milošu Kobiliću i Vuku Brankoviću Andrije Kačića-Miošića, kao i jedna verzija *Hasanaginice*, koju on naziva baladom („morlačkom baladom“) i koju je štampao u izvorniku i u prevodu na italijanski jezik. Vrlo brzo će se ispostaviti, nezavisno od ocena Fortisovog raznorodnog rada, da je reč o značajnom *kulturnom posredniku*, budući da će svojim prevodom *Hasanaginice* otvoriti mogućnosti njenog prevođenja na druge jezike¹¹ i osnažiti interesovanje za usmeno stvaralaštvo južnoslovenskih naroda.

Fortisovi naturalistički opisi Morlaka, njihovog „začudnog“ života i običaja, koje je, iako ne bez simpatija, prikazao kao „plemenite divljake“, izazvali su zgražanje među prosvetiteljski obrazovanom čitalačkom publikom i ispunili očekivanja. U skladu s uobičajenim klasifikacijama vremena i očekivanom slikom dalekog i nepoznatog, Morlaci su svrstani u necivilizovane, primitivne ljude, sklone razbojništvu i svakovrsnom nasilju.¹²

Spisi o običajima „divljih“, „prljavih“ Morlaka, budući da su otkrivali nove krajeve i načine života bliske prirodi, rado su čitani i komentarisani u tadašnjim salonima Mletačke Republike; ovaj rezervoar bizarnosti, s brutalnim opisima nasilja, bio je izrazito popularno štivo očuđavanja Drugih. Za razliku od većinskih stavova i pogleda „s visine“ na te „divlje“ ljude, Fortisovi opisi i komentari podstakli su i dijametralne reakcije, negodovanje i javno osporavanje. Argumentovana i neočekivana kritika stigla je iz pera Ivana Lovrića (1754 – 1777), studenta medicine u Padovi i potomka Morlaka. U delu *Bilješke o Putu po Dalmaciji, opata Alberta Fortisa, i Život Stanislava Soćivice* (1776) Lovrić se trudi ne samo da opovrgne Fortisove tvrdnje o svojim sunarodnicima, Morlacima, nego da ih, koristeći se antičkom literaturom i prosvetiteljskim postupkom, u predstavljanju izjednači sa zapadnim svetom ili, štaviše, moralno i duhovno uzvisi.¹³

11 Navodimo najznačajnije prevode: Gete *Hasanagicu* na nemački jezik prevodi tri godine kasnije, 1777. godine, Valter Skot 1798. na engleski, Puškin 1835. na ruski jezik, Adam Mickijević 1841. na poljski.

12 Ogromna je orijentalistička i balkanistička literatura koja dekonstruiše sliku divljačnosti jugoistoka Evrope, zaostalosti u prošlom vremenu i njene Drugosti u odnosu na zapadni deo kontinenta, uglavnom analizom devetnaestovekovne putopisne građe. Videti, na primer: Božidar Jezernik, *Divlja Evropa. Balkan u očima putnika sa Zapada* (Prevela s engleskog Slobodanka Glišić. Beograd: Biblioteka XX vek, 2007), 58–81; Larry Wolff, *The Discovery of Dalmatia in the Age of Enlightenment* (Stanford: Stanford University Press, 2001), 11–13.

13 „Ivan Lovrić cijelim tekstom prožima dokaze koji Morlacima daju taj prestižni status kojeg nose plemići, a Morlake dodatno uzdiže njihovom arhaičnosti, čistoćom jezika i duha (...)” Ante Livajić, *Morlački svijet u djelu Ivana Lovrića*, diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:093376>, pristupljeno 8. 12. 2022.

Započeta Lovrićeva polemika s Fortisom, koja je takođe naišla na kritike (i koja nije završena usled Lovrićeve iznenadne smrti) iznedrila je, možda i nesvesno, i danas nezaobilazno pitanje. Reč je o pitanju *razlike* i *predstave o razlici*, načinu njenog izražavanja i tematizovanja, kao i pitanju optimalnog odnosa prema različitosti, koji ne bi bio uvredljiv za pripadnike naroda o kome govorimo. Ključno pitanje *razlike* (i ključni nesporezum oko *pristupa razlici*) iz početnih suočavanja zapadne čitalačke publike s do tada nepoznatim krajevima, životom i stvaralaštvom ljudi koji ih naseljavaju, iskršavaće i u prepisci između Jerneja Kopitara i Vuka Stef. Karadžića,¹⁴ kao i u stavovima evropske inteligencije sa kojom je Vuk, neposredno ili posredno, bio u kontaktu.¹⁵

Budući tipični kulturni posrednici i „prava deca prosvetiteljstva”, njegovi propagatori u pozitivnom smislu te reči, Vuk i Kopitar, od svog upoznavanja, 1813. godine do Kopitareve smrti (1844), držali su se prosvetiteljskih premisa i, istovremeno, koristili probuđenu romantičarsku atmosferu i otvorenost evropskih centara za upoznavanje kultura naroda „hrišćanske Turske” (ili „evropske Turske“). Oni su, i u ovom smislu, bili *dvostruki pripadnici* – *prosvetitelji* i *romantičari* istovremeno, mada je njihova dvostruka pripadnost očita i drugde, kako u pozicijama koje su zauzimali tako i u smislu solidnog poznavanja obaju svetova i neke vrste unutrašnjeg rivalstva između sveta iz koga su dolazili i sveta kome su težili, prema čijim standardima su se upravljali. I dok se Kopitar poistovetio sa Zapadom i prilagodio zapadnim merilima, Vukova pozicija sve vreme je oscilirajuća, dvojna: izvori i podsticaji su u narodu kome pripada, mentalna merila u filološkim autoritetima ma odakle dolazili.¹⁶ To će pokazati i njihova radna prepiska, mada svoj stav i poziciju Vuk koncizno izražava i u spisu *Pravi uzrok i početak skupljanja naših narodnih pesama* (1842), u kome kaže: „Ma o čemu pisao, ja uvek mislim šta će o tome reći Kopitar, ili Šafarik, ili Grim, a za druge mi nije stalo.”¹⁷ Ukratko, Vuk je svoj rad upravljao prema naučnim, filološkim autoritetima: prema osnivaču slavistike, jednako kao i prema osnivaču savremene germanistike.

14 Vuk Stef. Karadžić, *Prepiska IV (1829 – 1832)* (Beograd: Prosveta, 1988).

15 Deo građe koji ćemo ovde izložiti već je predstavljen u tekstu: Gordana Đerić, „Među javom i med' snom. O balkanizmu i neuspehu konstruktivizma u Srbiji: pogled iz prošlosti”, *Filozofija i društvo*, No. 3 (2006), 195–220.

16 Vukova svestrana akademska aktivnost i prepiska govori u prilog neprihvatanja proste dihotomije zapad-istok u vrednosnom smislu, kakvu nalazimo u putopisnoj prozi, na primer, toga doba. Otvorenost za sve narode i ideje potvrđuje njegova saradnja s Rusima, Ukrajincima, Poljacima ili Česima jednako kao i s Nemcima, Englezima ili Francuzima, mada nije sigurno koliko je to Vukovo osvešćeno, strategijsko stanovište, a koliko sticaj okolnosti, egzistencijalna ili profesionalna nužnost.

17 Vuk Stef. Karadžić, „Osobita građa za srpsku istoriju našega vremena”, *Istorijski spisi*. (Beograd: Prosveta/Nolit, 1987).

Ono što za razliku od Kopitara i ostalih nije percipirao tiče se vremenske limitiranosti romantičarskog zanosa, to jest ograničenog interesovanja za narodno stvaralaštvo i njegovo uporedno izučavanje. Nekolicina izvora potvrđuje da je Jernej Kopitar objavljivanju pesama narodne poezije pristupao iz perspektive austro-slovenske političke ideje isto koliko i iz svesti za trenutnom (ograničenom) potražnjom takve književnosti u zapadnoj Evropi. Vuk, s druge strane, u trenutku upoznavanja s Kopitarom, koji ga podstiče da svoj dotadašnji rad sistematizuje i unapredi, jer se takav tip istraživanja idealno uklapao u glavni tok mišljenja i interesovanja, nije reflektovao prolaznost romantičarske mode, zbog čega ni svoj etno-lingvistički i istoriografski rad,¹⁸ ni u kom vidu, nije odvajao od romantičarskog zanosa i duha vremena. A reč je bila, u priličnoj meri, o trendu ili modi;¹⁹ potražnja za tom vrstom stvaralaštva na početku 19. veka bila je takva da su prevodi *Hasanaginice* domišljatim literatama poslužili kao uzor koji su slobodno imitirali i nadograđivali. Štaviše, neretko su Fortisovi „običaji Morlaka“ i ova pesma bili jedini temelj na kome su građene maštovite priče o životu i poeziji dela sveta koji je, iako geografski blizak, kulturno bio dalek.

U Francuskoj i Engleskoj, na primer, sudeći po onima koji su se srpskom usmenom poezijom bavili, po sredi je više bila trenutna zainteresovanost nego istrajna naučna radoznalost. Težište interesovanja s akademskog i specijalističkog rada širilo se na podražavanje i kopiranje usmenog stvaralaštva, što posredno govori o snazi pomodnog u književnim i društvenim tokovima, kao i o snazi modela za imitiranje. S današnjeg stanovišta, situacija je prilično neobična: autorsko pisanje predstavljano je kao narodno, izvorno stvaralaštvo prikupljeno u dalekim krajevima. Najpoznatiji primer tog postupka je zbirka *La Guzla* Prospera Mérimée (1803 – 1870) iz 1827. godine²⁰, koja je predstavljena kao tobožnji prevod ilirskih pesama, koje je priređivač navodno sakupio iz originalnih izvora jadranskog zaleđa. Istina je bila sasvim drugačija: od ukupno 35 pesama iz njegove zbirke samo dve nisu bile originalne autorove pesme.²¹

Za Džona Bauringa (1792–1872), poliglota i prevodioca narodnih pesama na engleski jezik, srpska poezija koju je Vuk prikupio i zabeležio

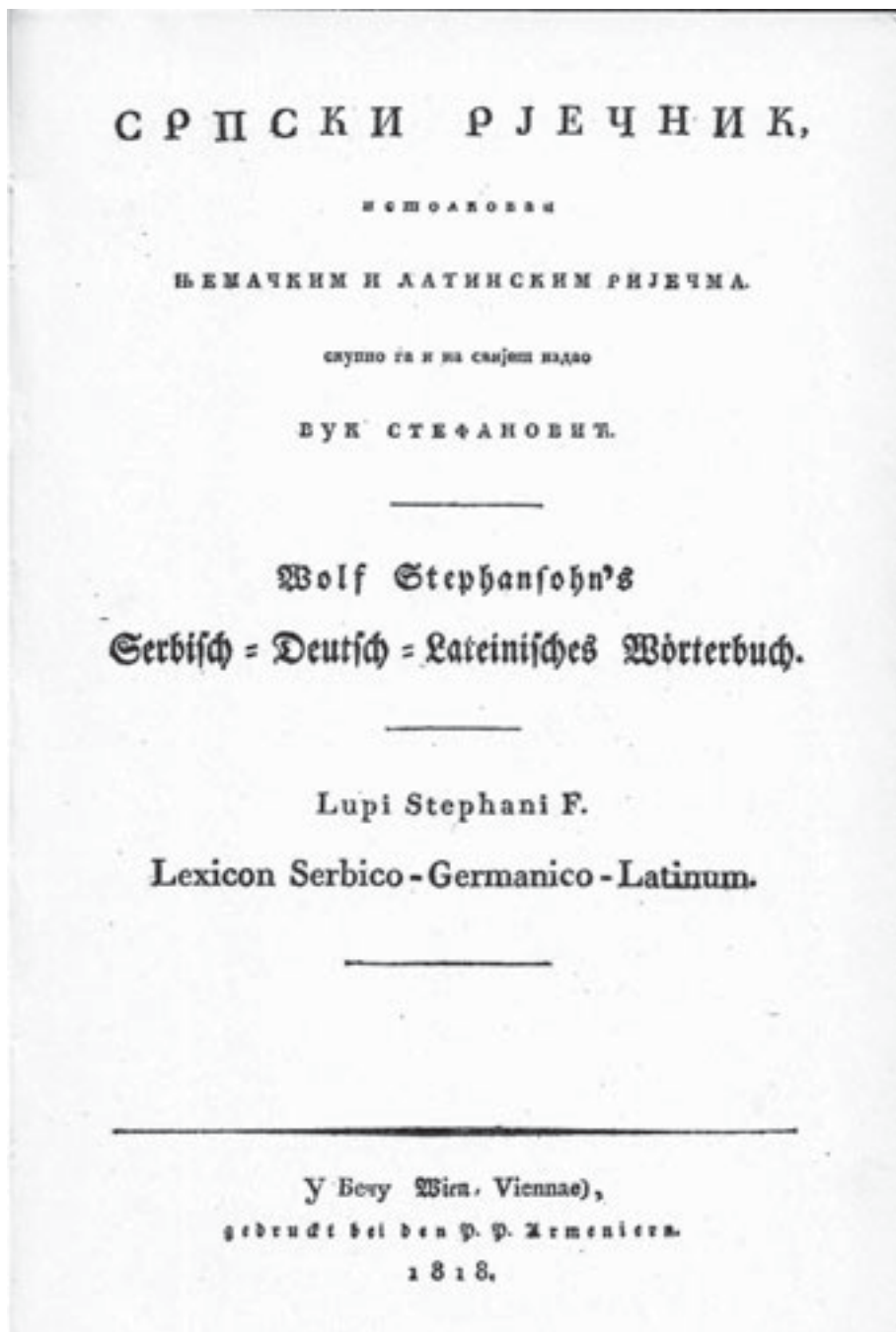
18 O Vukovom radu: Ljubomir Stojanović, *Život i rad Vuka Stefanovića Karadžića* (Beograd: BIGZ, 1987).

19 Dankan Wilson (Duncan Wilson), *Život i vreme Vuka Stefanovića Karadžića 1787 – 1864. Obrazovanost, književnost i nacionalna nezavisnost u Srbiji* (Beograd: Prosveta, 1994).

20 U originalu pun naslov zbirke glasio je: *La Guzla ou choix de poesies illyriques, recueillies dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croatie et l'Herzégovine*.

21 O recepciji Vukovog rada u francuskim književnim krugovima, opširnije: Miodrag Ibrovac, „Vuk i Francuzi“, *Vukov zbornik* (Beograd: Naučno delo, 1964).

Prvo izdanje Srpskog rječnika Vuka Stefanovića Karadžića iz 1818.

bila je usputna stanica na putu do mesta narodnog poslanika, britanskog konzula a potom i guvernera Hong-Konga, komesara za trgovinu s Kinom i najzad do titule viteza. Evo kako je Bauring kontekstualizovao Vukove zapise narodnih pesama i njegov naučni rad:

Mislim da je veoma interesantno i lepo kad nam se pruži prilika da učestvujemo u naklonostima bilo koje veće skupine naše braće – ljudi, da razumemo misli koje ih najčešće zaokupljaju i njihova osećanja, da pratimo kako kod njih sviće zora civilizacije i kako se potom razvija, i da s radošću pozdravimo rađanje i rast nauke i književnosti s kojima pojedinci i narodi stupaju, takoreći, u veliku zajednicu inteligentnih ljudi... Kad sve nejasne i zamagljene bajke koje jedan varvarski naraštaj usmeno predaje drugom zamene zapisi o istinskim činjenicama, tada je posejano seme napretka koje će verovatno proklijati.²²

Usputna, pragmatična ili pomodna, kako god nazvali zainteresovanost zapadne javnosti za srpsko usmeno stvaralaštvo, bila je relativno kratkog veka. Moda srpskih narodnih pesama u Nemačkoj jedva da je nadživela Getea. Sam on, još ranije prestao je da se interesuje za nju, o čemu pred smrt govori jednom prijatelju: “Bilo je to srećno doba kad je prva tačka našeg dnevnog reda bilo prevođenje srpskih pesama i kad smo se s tako mnogo sveže energije prenosili u taj čudni svet. Ali, sve je to davno bilo i više me ne privlači.”²³

„Dobri“ Vuk i „varvarsko“ okruženje: preplet romantičarskih i prosvetiteljskih uticaja

Vukovo poznanstvo s Leopoldom Rankeom (1795–1886), profesorom istorije Univerziteta u Berlinu, rezultovalo je 1829. godine izdavanjem Rankeove *Srpske revolucije*: izbor građe je Vukov, obrada, raspored i zaključci Rankeovi. Značajna radi upoznavanja evropskih naroda sa situacijom srpskog naroda i njegovim ustankom, ova saradnja ostavlja nekoliko svedočanstava važnih za dihotomiju o kojoj govorimo. Pored toga što sadrže laskave ocene Vukove ličnosti, impresije Leopolda Rankea reflektuju naporednost standarda uspostavljenih prosvetiteljskim uopštavanjem sa romantičarskom zainteresovanošću za istorijski razvoj srpskog naroda. U njima je Vuk primer onog *izuzetka koji potvrđuje pravilo* – izuzetka među esencijalizovanim „varvarima“, što je opšte mesto retorike tog vremena o ljudima s rubova evropskog kontinenta. Ranke doslovno kaže: “Nikada nisam poznavao čoveka u prostoti rođena koji bi imao toliku prijemljivost za dubok naučni rad na nauci o jeziku i nacionalnoj istoriji” ili “Od

²² Vilson, *op. cit.*, 196.

²³ *Ibid.*, 191.

svih varvara koje poznajem, Vuk jedini nije udario rdavim duhovnim pravcem.”²⁴

Da je ovo vreme istinski presek prosvetiteljskih i romantičarskih ideja, samorazumljivog vrednovanja prema civilizacijkom razvoju i istovremenog oduševljenja narodnim tradicijama, i već pripisanim, bezmalo podrazumevajućim svojstvima ljudi sa evropskog zapada i istoka, jasno je iz pisma Jakoba Grima Jerneju Kopitaru, u kome on opisuje svoj susret s Vukom 1823. godine: „Tako je s nama, učenim, pedantnim Nemcima; možemo da zavolimo jednostavne prirodne vrline i poeziju neobrazovanih naroda, ali ne možemo da ih oponašamo kako treba. Nisam mogao da ga vodim po gradu ni po okolini, jer sam toliko zauzet raznim poslovima.”²⁵

Podrazumevanu dihotomiju Jakob Grim u svojim spisima relativizuje i balansira, uvažavanjem istorijskog konteksta i političkih prilika u kojima su živeli Srbi. Postojanje (to jest nepostojanje) knjiga, jezičke norme, obrazovnog sistema, za njega su ključni parametri koji prave razliku između dvaju grubo podeljenih evropskih svetova. U recenziji Vukove *Pjesnarice*, objavljene 15. septembra 1815. godine u *Wiener Allgemeine Literarische Zeitung*-u, Grim navedenu različitost između srpskog i zapadnih društava pokušava da uravnoteži, uvažavajući upravo pomenute specifičnosti: „Izgleda kao da je dobri Bog bogatim darom narodne poezije hteo nadoknaditi im nemanje knjiga.”²⁶ Pomerajući klatno vrednosne ravnoteže u korist Srba, Jakob Grim će reći i više: „Naše nemačke narodne pesme moraju se sve pred njima sakriti”, pitajući se (i žaleći istovremeno) zašto „takav narod neće pogrešna i loša politika (zapada) da izbavi iz turskih ruku.”²⁷ Prema Grimovom mišljenju, u srpskoj lirskoj poeziji bile su spojene vrline zapada i istoka, tako da, zahvaljujući komparativnim uvidima, njena pozicija ostaje neesencijalizovana, a ipak određena, jasna: „Misli su tu snažnije i izrazitije nego što su u narodnim pesmama drugih evropskih zemalja, ali bez onih visokoparnih i suviše prefinjenih izraza arapske i persijske poezije”²⁸

Uprkos pohvalama koje je dobijao, Vuk je i svoje mesto i mesto Srbije prilično dobro znao. Usvajao je konceptualne mape, normativna polazišta i merila uspostavljena prema kriterijumu prosvetećenosti brže nego bilo ko drugi u Srbiji svog vremena; sav njegov napor usmeren je na smanjenje razlika prema tom kriterijumu. On kritikuje Miloša Obrenovića (istina,

---

24 *Ibid.*, 216.

25 *Ibid.*, 181.

26 *Ibid.*, 113.

27 Miodrag Ibrovac, „Grimovi prepisi srpskih narodnih pesama: Jedan vestfalski album srpskih pesama iz 1816”, *Žbornik Matice srpske za književnost i jezik*, knj. 3 (1955), str. 6.

28 Vilson, *op. cit.*, 181.

u svojoj tajnoj zaostavštini, koja nije otvarana do 20. juna 1901. godine) između ostalog zato što „najpametnije Evropejske vladaoce i ministre javno naziva budalama“.²⁹ Prosvetiteljsku argumentaciju Vuk dosledno koristi kao jednu od ubeđivačkih strategija za ostvarenje svojih izdavačkih planova; čak i u pismu Milošu od 22.11.1821. godine, uprkos znanju da Miloš ne mari mnogo za knjige i obrazovanje, poteže prosvetiteljske argumente. U nastojanju da dobije potrebna sredstva za put u Nemačku, radi štampanja nove zbirke pesama, uverava Miloša da će se Grci pre Srba osloboditi tuđinske vlasti, najviše zahvaljujući svojim „starim knjigama“, to jest poštovanju koje Evropljani gaje prema antici, njenom filozofskom i književnom nasleđu.

Vukova vera u značaj prosvete najverovatniji je razlog što pasivno prima Kopitarevu kritiku na svoj račun ili na račun stanja u tadašnjoj Srbiji, smatrajući je opravdanom i racionalnom. To se najbolje reflektuje u njihovoj prepisci, koja daje povoda pretpostavci da su iskazi koji se danas smatraju stereotipnim („politički nekorektnim“ ili zlonamernim) prema Vukovom poimanju realistični prikazi situacije u Srbiji.³⁰ Lična prepiska i inače je važan istorijski izvor, delom zato što se očekuje da će u njoj izneseni sadržaji ostati tajni za sve osim onoga kome su upućeni, a najviše jer pripada žanru izvan propagande, što otklanja sumnje da bi stavovi izneseni u njoj trebalo da ostave drugačiji utisak ili da služe u druge svrhe osim primarnih.

Stereotipi o divljaštvu, varvarstvu, životnoj i politčkoj nesigurnosti, kao i priče o intrigama ljudi bliskih vlasti koje se u njoj pojavljuju tek sporadično, budući da je prepiska bila radna, uglavnom su u funkciji usputnih ili dodatnih objašnjenja zašto se, na primer, neki planirani posao ne može na vreme završiti. Opšti njen okvir je podrazumevan – okvir bipolarne podeljenosti evropskog kontinenta, koji ni na jednom mestu u prepisci nije problematizovan niti je dovođen u pitanje. Sve to nesumnjivo govori o stepenu Vukovog i Kopitarevog uzajamnog slaganja u pogledu tadašnjih prilika, to jest o činjenici da je pojam „Evropa“ ranog 19. veka razumevan kao nesumnjivi razvojni i kulturni uzor koji se svesno ili nesvesno oponaša u ostatku kontinenta.

29 Vuk Stef. Karadžić, „Osobita građa za srpsku istoriju našeg vremena“, u: *Istorijski spisi* (Beograd: Prosveta/Nolit, 1987), 183.

30 Sažimajući svoj geografsko-statistički pregled situacije u rečenici da „narod srpski nema drugi ljudi do seljaka“, on će potvrditi osnovnu liniju prosvetiteljske podele – na prosvete i neprosvete, bilo da je razumevamo u faktičkom ili simboličkom smislu. Vuk Stef. Karadžić, „Geografičesko-Statističesko opisanje Srbije“, *Danica. Žbornik za godinu 1827*, str. 121. (*Danica* je kalendar-časopis koji je izašao pet puta, redovno od 1826. do 1829. a onda i za 1834. godinu. Uređivao ga je Vuk Stef. Karadžić i uglavnom ispunjavao svojim prilogima).

Kako je već navedeno, vreme u kome se odvija prepiska nije vreme senzitivnog, odmerenog jezika, pa se dominantna paradigma poređenja „Evrope“ i onoga što joj je suprotno zasniva na opoziciji između „civilizacije“ i „varvarstva“. Ovakav odnos uglavnom se manifestuje u Kopitarevim pismima Vuku, koja se tiču ili Vukove nezavidne pozicije ili uopštene kritike prilika u tadašnjoj Srbiji. U tom smislu ilustrativan je Kopitarev prekor Vuka zbog njegove škrtosti u pisanju, kojim istovremeno aludira na njegovo okruženje: „I Vi ste također zadivljali među šumskim ljudima; zar je lepo da se jednostavno kaže ima sila i znatnih novina, no one se ne daju u pismu opisati? Ukazivanje na njihovu vrstu i predmet bilo bi za mene dovoljno.”³¹ Jedan od Kopitarevih eksplicitnih komentara u ovom smislu tiče se personalnih postupaka čoveka s iskustvom u oba ova sveta, „varvarskom“ i „evropskom, ljudskom“: „Stejićevo odstupanje ponovo pokazuje da s varvarima ne možeš živeti ako si samo jednom živeo s ljudima.”³²

Najtamnijim bojama slikan, svet koji je okruživao Vuka bio je takav da ga je, prema Kopitarevom mišljenju, bilo najbolje ignorisati: „Danas Vam ovo pišem da bih Vam izrazio svoje čuđenje što i dalje želite da se bavite beogradskim glupostima. Na Vašem mestu bio bih srećan da s njima nemam više nikakvog posla.”³³ Navodima o težini ličnih prilika³⁴ i „iščašenosti“ prilika u Srbiji, te stalnim žalbama prijatelju na pravnu i životnu nesigurnost, Vuk zapravo inspiriše Kopitara na ocene poput ove. Time se, nešto izmenjenim rečnikom i uprkos makar i pragmatičnoj veri u vrednost istraživanja narodnih tradicija, osnažuje skoro fatalistički Kopitarov stav o bukvalnoj različitosti tog sveta u odnosu na „evropski“ i

---

31 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 228.

32 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 472.

33 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 493.

34 Odnos prema Vuku u Srbiji s vremenom će se usložnjavati i njegov položaj postajaće teži. Situacija je bila takva da je u jednom delu naroda bio „slavom ovenčani vođa, kao ono blaženi biblijski patrijarh, koji je zaostalom rastrgnutom rodu ukazao na obetovanu zemlju, probudio u njemu neslućene snage, izvojevao mu unapred časno mesto među prosvvećenim narodima – a u drugome delu ‘Hromi Daba’, ‘šantavi đavo’, bečki i vatikanski agent, koji nas Srbe odvajava od pravoslavnog slovenstva, od Istoka, gde su Sloveni jedino uspeli da stvaraju nezavisne države i nacionalne kulture. Ljudi su se tih dvaju ekstremnih shvatanja, pri susretima, na javnim mestima, u kafanama i krčmama, na ulicama, svađali i tukli kao krvni neprijatelji. Morali su se obilaziti, to čak i po uputstvu vlasti, Vukovci i antivukovci; jedni su išli desnom, a drugi levom stranom ulice, svaka je partija imala svoje krčme, svoje trgovine i piljare, čak su i crkve dvojili, i u njima, tako-reći, povlačili demarkacione linije.” Golub Dobrašinović i Borivoje Marinković, *Susreti s Vukom* (Matica srpska, 1964), 248–251.

iz pisma u pismo ponavlja uverenje da se u Srbiji „još dugo vremena ne može uraditi ništa pametno“:³⁵ „U Srbiji Vi ne možete ništa uraditi; a ipak je dovoljna samo jedna reč da bi Vas ponovo nasamarili!“³⁶

Razlika na osnovu koje se povlači simbolička granica između „civilizacije“ (koja je i sama bremenita brojnim kontradiktornostima) i „varvarstva“ najčešće je podrazumevajuća – nju nije potrebno ni obrazlagati. Da li zbog lične mnogostruke povezanosti ili, pre, dominantnog modela rezonovanja o svetu tog vremena, tek, u nizu različitih pitanja, uzajamno razumevanje između Vuka i Kopitara kao pozadinu ima dihotomno razvrstavanje uspostavljeno na prosvetiteljskim osnovama. Norma prema kojoj se upravljaju, kojoj teže i prema kojoj mere domete u svim oblastima, jeste „evropejska“ norma: od intelektualnih i institucionalnih domena do uslova svakodnevnog života i rada.

Uobičajena opozicija „civilizovanih“ nasuprot „varvarima“ dobro se drži i kada nije verbalizovana, to jest kada nije neposredno kontrastivna. U tim slučajevima različitost proizlazi iz samog konteksta, pa postojanje „dvaju svetova“ kao već gotovo, samorazumljivo stanje stvari, ne zahteva ni posebno naglašavanje ni elaboraciju. Nema svrhe obrazlagati ono što se podrazumeva, zbog čega se na ovaj odnos povremeno i usput podseća, kao na ukras u diskursu. Podrazumevaju se „zapadna civilizovanost, uređenost“, kao i „objektivnost“ i „nepriistrasnost“ pripadnika njenih naroda. Dovoljno je, na primer, da se predstavnici tih naroda samo pridržavaju onoga što esencijalno jesu i što se, poput aksioma, ne mora ničim dokazivati: „I ne sumnjam da će gospodin komandant“, zaključuje Kopitar u jednom pismu, „pošto mu budete jasno i razgovetno prikazali Vašu situaciju i povod Vaših neprijatelja, smatrati kao svoju službenu dužnost da se drži nemačke nepristrasnosti, onako kako bi ovo učinio i Čeh Červenka, njegov prethodnik u službi.“³⁷

U „Evropi“ opozitnom, „Drugom svetu“, sve je učmalo i nezdravo: „Smatram da je i ovakav Beč zdraviji nego Vaše baruštine“,³⁸ napisao je Kopitar, podrazumevajući da je taj „Drugi svet“ mutan, nepoznat i neizvestan, nesiguran, rasepkan i neuređen. Iz nekolicine njegovih pisama upućenih Vuku čita se ne samo odsustvo informacija o Srbiji i potpuno neznanje o njenom ustrojstvu i političkim prilikama, nego i upitanost ima li ta zemlja institucije, zakone i poštuju li se, te koje su njene granice. U pismu od 25.01.1831. Jernej Kopitar se – pored onoga za šta se prevas-

35 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 94.

36 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 394.

37 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 473.

38 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 326.

Vuk St. Karadžić

hodno zanima, a to su pitanja štampe planiranih knjiga – interesuje i za stvari politike, društvenog uređenja i prava: „Kako stoje stvari s Vašom štamparijom?³⁹ I s Vašom južnom i jugozapadnom granicom? Ko je sada gospodar u Crnoj Gori? Kada će se štampati Vaš Milošev zakonik?” Budući da ne dobija odgovor, već u februaru te godine delom ponavlja ista pitanja: „Ko li je samo gospodar u Crnoj Gori? Kako stoji s Vašim južnim granicama, s Kosovom, Sjenicom, Prizrenom?”, na koja mu Vuk opet samo delimično odgovara: “Crnogorci su od lane postavili nekakav senat, pa sad čujem, da se biju između sebe (jedni oće senat da ukinu, i da žive kao i do sad, a drugi ga brane).”⁴⁰

I kasnije će, nakon Kopitareve smrti, tokom pedesetih godina 19. veka, Vuk iz Beča i Berlina dobijati pitanja o raspetljavanju „nepreglednog klupka slovenskih govora“, koja će potvrđivati njegov autoritet za južnoslovenske jezike i filološku nauku na nemačkom govornom području,⁴¹ mada će interesovanje za Srbiju sve više izlaziti iz književno-jezičkog domena i prelaziti na pitanja politike, privrede, resursa, infrastrukture.⁴² S današnjeg stanovišta posmatrano, i jezičke nedoumice, koje iskrsavaju u Vukovoj obimnoj prepisci, kao i pitanja koja daleko nadilaze domen filologije, privlače pažnju svojom postojanošću nakon skoro 200 godina od njihovog iniciranja. Na mnoga od njih i danas je teško dati precizne odgovore; ali, ako istraživački posao razumevamo kao stalno pokretanje pitanja, sumnju u gotove istine i prevazilaženje nedoumica pre nego dokazivanje unapred postavljenih teza, onda smo bar malo bliže mogućim odgovorima.

39 „Naši su poslovi s Turcima gotovo svi svršeni, pa ćemo i mi – u Srbiji – imati tipografiju; ali će to sve za sad biti kao u Srbiji. Somborski prof. Isailović ide u Srbiju, da počnemo kaku veliku školu; ali dok prava gimnazija u Srbiji postane, dosta će mutne vode Dunavom proteći. (...) Onomadne i Vujić dođe u Kontumac, i kaže, da više neće u Srbiji makar mu milijon groša obećali.” Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 194.

40 Vuk. Stef. Karadžić, *Prepiska IV*, 480.

41 Edvarda Milarda, u pismu od 30. 10. 1858. godine, interesuje da li je tačno da je dijalekt kojim govore Hrvati tako sličan srpskom jeziku i da li bi se Vukov prevod *Novog zaveta* mogao lako čitati i razumeti među Hrvatima, pod pretpostavkom da se za njih izradi izdanje *Novog zaveta* latinčnim pismom. Videti: Vuk Stef. Karadžić, *Prepiska XI (1855–1858)* (Beograd: Prosveta, 1996), 815–816.

42 U pismu Vuku od 1. maja 1855. godine Eduard Shmidt i Frederick Paget zanimaju se za eksploataciju rude u Srbiji, šaljući detaljne upite o mestima na kojima se nalaze kopovi. Zanima ih, između ostalog, da li su u blizini plovnih reka i upotrebljivih puteva, kakav je geognostički sastav jama, ima li dovoljno domaće radne snage ili se ona mora uvoziti, da li su te jame već eksploatisane, po kojoj ceni, koja su tržišta, mogu li dobiti uzorke, mape i planove. Videti: Vuk Stef. Karadžić, *Prepiska XI*, 139–140.

Zaključak

U nameri da prikazemo atmosferu u kojoj se odvijao kulturni transfer s počeka 19. veka, njegovu pozadinu i smer kretanja, u ovom tekstu smo – koristeći se fragmentima prepiske Vuka Stef. Karadžića i tekstovima zasnovanom na dokumentarnoj građi iz tog perioda – pratili preplet i naporednost ideja prosvetiteljskog i romantičarskog pogleda na svet. Vreme o kome govorimo je vreme „pograničja“ ovih dvaju pokreta, ili pogleda na svet, vreme u kome se dvoji evropska filozofska misao i u kome nova ideja o kulturnoj raznovrsnosti potiskuje i pokušava da zameni duh univerzalizma. U osnovnim crtama, zastupnicima vladajućeg prosvetiteljstva romantičari prigovaraju da je njihovo mišljenje slepo za partikularitete, da pod izgovorom prosvetličavanja sveta sopstvene vrednosti predstavljaju kao jedine, ne bi li njima uniformisali svet i saobrazili ga sopstvenim potrebama i pravilima. Zamerali su mu i ujednačavanje ukusa i ponašanja i podsticali duh otvorenosti za sve narodno, nepatvoreno i daleko, umesto u prosvetiteljstvu uspostavljenih univerzalnih principa. U vrtlogu tih ideja, na poprištu „bitke“ vođene uglavnom u nemačkim i francuskim intelektualnim krugovima, početkom 19. veka prevagu odnose romantičarski stavovi.

To je, u najkraćem, okvir u kome, sticajem okolnosti, Vukova interesovanja za narodni život, njegovu istoriju, književnost i filologiju, nailaze na odgovarajuću klimu i podršku. Iako se Vukov rad uklopio u glavni tok istraživačkih interesovanja vremena, ovde izložena građa pokazuje da je romantičarsku otvorenost za stvaralaštvo naroda „hrišćanske Turske“ pratila prosvetiteljska standardizacija, pa je i dominantna slika kontinenta ostala ona koja ističe njegovu dvojnost i koja ga i doslovno deli na dva suprotna pola: obrasci društvenog statusa, mentalne mape i stereotipi, obogaćeni novim sadržajima, opstali su sve vreme „romantičarskog zanoša“. Uprkos tome, dobici od pokreta romantizma i promene koje je ovaj pokret posledično iznedrio skoro su neuporedivi u istoriji ideja.

Romantizmu dugujemo mnogo, kaže Isaija Berlin: pojam slobode umetnika, ideju mnoštva, različitosti, neiscrpnosti i stav da se ljudi i društvene grupe ne mogu objasniti pojednostavljenim stanovištima koja su preovladavala u 18. veku.⁴³ Iz srpske perspektive, dug romantizmu je i znatniji, jer je – zahvaljujući, između ostalog, romantičarskom interesu za folklor i nepoznato – srpski narodni jezik normiran, što je drugo ime punoletstva svake kulture. Vukov rad na standardizaciji narodnog jezika nije doprineo samo ubrzanom razvoju nauke i književnosti na tom jeziku, i bogatijem individualnom razvoju, nego i kolektivnom oporavku društva i svestranim kulturnim razmenama koje će uslediti u narednom veku. Imajući u vidu izrazito mali broj pismenih ljudi izvan crkvenih krugova u

43 Isaija Berlin, *op. cit.*, 154.

Srbiji početkom veka, kao i nesređenu, haotičnu jezičku situaciju koja će trajati sve do polovine 19. veka, kulturna razmena u tom periodu teško je mogla ići drugačijim smerom od ovde predstavljenog – iz Srbije prema Evropi.

Bibliografija

- Bakić – Hayden, Milica and Robert Hayden, “Orientalist Variations on the Theme ‘Balkans’: Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics”, *Slavic Review*, Vol. 51, No. 1 (1992), 1–15.
- Bakić – Hayden, Milica, “Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia”, *Slavic Review*, Vol. 54, No. 4 (Winter 1995), 917–931.
- Berlin, Isaija, *Koreni romantizma*. Preveo s engleskog Branimir Gligorić (Beograd: Službeni glasnik, 2006).
- Dobrašinović, Golub i Marinković, Borivoje, *Susreti s Vukom* (Novi Sad: Matica srpska, 1964).
- Derić, Gordana, „Evropsko-prosvetiteljski i nacional-romantičarski izvori kulturnog pamćenja: refleksije u savremenim raspravama”, *Filozofija i društvo*, No. 2 (2006), 77–91.
- Eadem, “Među javom i med’ snom. O balkanizmu i neuspehu konstruktivizma u Srbiji: pogled iz prošlosti”, *Filozofija i društvo*, No. 3 (2006), 195–220.
- Eadem, “Stereotip i studije o Balkanu”, *Antropologija. Časopis centra za etnološka i antropološka istraživanja*, No. 9 (2009), 11–26.
- Fleming, E. Kathryn, “Orijentalizam, Balkan i balkanska istoriografija”, *Filozofija i društvo*, Vol. 18 (2001), 11–32.
- Fortis, Alberto, *Put po Dalmaciji (Viaggio in Dalmazia)*, 1774, prir. J. Bratulić, prevod s italijanskog M. Maras; prilog s latinskog preveo D. Novaković (Zagreb: Globus, 1984).
- Goldsworthy, Vesna *Inventing Ruritania, The Imperialism of the Imagination* (New Haven and London: Yale University Press, 1998).
- Ibrovac, Miodrag, “Grimovi prepisi srpskih narodnih pesama: Jedan vestfalski album srpskih pesama iz 1816”, *Žbornik Matice srpske za književnost i jezik*, knjiga III (1955).
- Idem, “Vuk i Francuzi”, u: *Vukov zbornik* (Beograd: Naučno delo, 1964).
- Jezernik, Božidar, *Divlja Evropa. Balkan u očima putnika sa Zapada*. Prevela s engleskog Slobodanka Glišić (Beograd: Biblioteka XX vek, 2007).
- Livajić, Ante, *Morlački svijet u djelu Ivana Lovrića*, diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:093376>, pristupljeno 8. 12. 2022.
- Pomian, Kryzstof, *Evropa a její národy. Ve znamení jednoty i různosti* (Praha: Mladá fronta, 2001).
- Rot, Klaus, *Slike u glavama* (Beograd: Biblioteka XX vek, 2000).
- Stef. Karadžić, Vuk, „Geografičesko-Statističesko opisanije Srbije”, *Danica. Žbornik za godinu 1827* (Beograd: Prosveta/Nolit, 1987).

- Idem, „Osobita građa za srpsku istoriju našega vremena”, *Istorijski spisi* (Beograd: Prosveta/Nolit, 1987).
- Idem, *Prepiska IV (1829–1832)* (Beograd: Prosveta, 1988).
- Idem, Vuk, *Prepiska XI (1855–1858)* (Beograd: Prosveta, 1996).
- Stojanović, Ljubomir, *Život i rad Vuka Stefanovića Karadžića* (Beograd: BIGZ, 1987).
- Todorova, Marija, *Imaginarni Balkan*. Prevele s engleskog Dragana Starčević i Aleksandra Bajazetov Vučen (Beograd: Biblioteka XX vek, 1999).
- Eadem, “Predgovor drugom izdanju na srpskom jeziku”, u: *Imaginarni Balkan*, (Beograd: Biblioteka XX vek, 2006).
- Vilson, Dankan, *Život i vreme Vuka Stefanovića Karadžića 1787 – 1864. Obrazovanost, književnost i nacionalna nezavisnost u Srbiji* (Beograd: Prosveta, 1994).
- Wolff, Larry, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* (Stanford: Stanford University Press, 1994).
- Idem, *The Discovery of Dalmatia in the Age of Enlightenment* (Stanford: Stanford University Press, 2001).

Gordana Djerić

Institute of European Studies, Belgrade

From the frontiers of the Enlightenment and Romanticism: the beginnings of cultural transfer from the vintage point of the work of Vuk. Stef. Karadžić

Abstract: In this paper, the author presents her research on two competing conceptions in the history of ideas and cultural history: the discourse of dual perceptions of the Enlightenment paradigm versus the interest of Romanticism in folk traditions and everything distant from the centres of the Enlightenment. This dichotomy was used to evaluate the person and work of Vuk Stef. Karadžić in the first half of the 19th century. The analysed influences are seen from the perspective of openness to transfers of cultural heritage from the fringes of what was then Europe to its cultural centres. The analysis is based on documentary and epistolary sources.

Keywords: Enlightenment, Romanticism, cultural transfer, Vuk Stef. Karadžić